

Ю. В. Рібцун

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу логопедії
Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ІЗ ЗАЙКАННЯМ

Статтю присвячено окремим аспектам психолого-педагогічного супроводу молодших школярів із зайканням шляхом репрезентування зразків колективних форм роботи зі здобувачами початкової освіти Нової української школи з метою гуманізації відносин учнівської спільноти з дітьми з порушеннями темпо-ритмічної організації мовлення, що зумовлені судомним станом м'язів мовленнєвого апарату. Визначено, що діти з розладами мовлення мають первинні функціональні труднощі; водночас здобувачі початкової освіти із зайканням, найчастіше зі складними формами, постійно відчують як навчальні труднощі, особливо під час читання, так і соціоадаптаційні у вигляді дефіциту соціальної взаємодії та комунікації. Це своєю чергою потребує від педагогів (учителів початкових класів, учителів-логопедів, практичних психологів) створення безбар'єрного освітнього середовища, розроблення індивідуальних програм розвитку, спрямованих на задоволення особливих мовленнєвих потреб. Доведено, що в новітній парадигмі освіти важливе місце посідає удосконалення змісту особистісно орієнтованого навчання, особливо дітей, які мають порушення розвитку; водночас саме колективні форми роботи зі здобувачами початкової освіти сприяють осмисленню та інтерпретації соціального досвіду, вільному входженню в соціальний простір людських відносин. Представлено якісний аналіз одного з авторських оповідань, які можуть бути використані для проведення виховних бесід щодо толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми, зокрема з мовленнєвими, потребами з боку учнів із типовим розвитком, формування в них ключових компетентностей. Проаналізовано ступені логофобічного синдрому в дітей із зайканням. Підкреслено, що саме групові форми роботи допомагають консолідувати учнівський колектив, активізувати суб'єкт-суб'єктну навчальну взаємодію, навчити школярів прогнозувати, поетапно планувати роботу, контролювати процес виконання, адекватно оцінювати результат, радіти спільним успіхам, співпереживати невдачам, допомагати один одному, насамперед дітям з особливими мовленнєвими потребами, виховувати самостійність, ініціативність і водночас згуртованість, моральні якості, підвищити рівень комунікативних умінь, розвинути емоційно-вольову сферу, зокрема навички подолання страхів.

Ключові слова: функціональні труднощі, зайкання, логофобія, здобувачі початкової освіти, Нова українська школа.

Постановка проблеми. Сучасна вітчизняна освіта здійснює продуктивне переосмислення усталених багаторічних теоретичних і практичних дидактичних напрацювань, що дає змогу оцінити минулий досвід і спрогнозувати майбутні потреби шкільництва, зорієнтовані насамперед на запити початкової освіти в умовах Нової української школи [1]. Навчання дітей з особливими освітніми потребами також зазнає якісних змін, підтвердженням чого є Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» № 765 від 21.07.2021 р. [2].

Відповідно до цього документа визначаються категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) (інтелектуальні, функціональні, фізичні, навчальні, соціоадаптаційні), ступені прояву (поодинокі незначні труднощі, труднощі легкого, помірного, важкого, найтяжчого ступеня прояву) та відповідні рівні підтримки (1-5). Такий підхід дещо нагадує розроблену Luckasson (1992 р.) систему

класифікації рівнів потреб дітей з обмеженнями функціонування, згідно з якою виокремлюють короткочасну (епізодичну), обмежену (нетривалу), широку (регулярне надання) або всебічну (постійну та високоінтенсивну) підтримку.

Наявні в дітей труднощі полягають в обмеженні функціонування різного ступеня прояву і можуть бути: 1) інтелектуальними – стосуватись власне інтелекту (здатності до абстрагування, узагальнення, міркування, умовиводів тощо), його передумов (уваги, пам'яті, мислення, мовлення, вольових процесів, мотивації тощо), рівня знань та уявлень про навколишній світ; 2) функціональними – проявляються у зоровій, слуховій, опорно-руховій, мовленнєвій функціях; 3) фізичними – вражати органи та кінцівки дитячого організму; 4) навчальними – проявляються у довільних видах діяльності (писання, математичні дії тощо); 5) соціоадаптаційними та соціокультурними – зумовлюватись наявністю бар'єрів на шляху пристосування до умов соціального середовища, організації адекватної системи відносин із соці-

альними об'єктами, прояву рольової адаптаційної поведінки, інтеграції в соціальні групи, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії.

Діти з розладами мовлення мають первинні функціональні труднощі. Водночас здобувачі початкової освіти із заїканням, здебільше зі складними формами, постійно відчувають як навчальні труднощі, особливо під час читання, так і соціоадаптаційні у вигляді дефіциту соціальної взаємодії та комунікації. Це своєю чергою потребує від педагогів (учителів початкових класів, учителів-логопедів, практичних психологів) створення безбар'єрного освітнього середовища, розроблення індивідуальних програм розвитку, спрямованих на задоволення особливих мовленнєвих потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Заїкання (або, як його ще називають, лого-, лалоневроз, логоктонія, баттаризм, бальбуціо) – це відхилення внутрішньої синхронізації природного мовленнєвого циклу, порушення темпо-ритмічної організації мовлення, що зумовлене судомним станом м'язів мовленнєвого апарату. За наявності в дитини вираженого заїкання завжди присутня тріада порушень: 1) мовленнєві судоми; 2) бажання приховати розлад, нав'язливі думки; 3) відчуття постійної тривоги у зв'язку з актом мовлення. Окрім основних проявів заїкання, зустрічаються супутні прояви, зокрема: емболи у вигляді одноманітних, повторюваних звукосполучень-вставок між словами; вегетативні реакції, тобто спітнілість, почервоніння, прискорення серцебиття, відчуття вологих рук; рухові ритуали з використанням вивертів, одноманітних рухів перед чи під час мовлення; енурез, енкопрез, нічні страхи; логофобії – патологічні особистісні реакції у вигляді страху мовленнєвого спілкування [3].

Дослідники з різних галузей наукових знань присвячують свої дослідження питанням діагностики та подолання заїкання, зокрема: логопедії (постановка мовленнєвого дихання, відновлення темпу, ритму, інтонації, відпрацювання навичок чіткої дикції, уточнення значень слів, удосконалення граматичної складової частини, структурування зв'язного мовлення), психології та психотерапії (подолання психоемоційного напруження, страхів, зниження тривожності, нормалізація самооцінки, підвищення емоційної стійкості, налагодження процесу комунікації), неврології та фармакотерапії (апробування препаратів, що знижують патологічну активність мозку, мінімізують м'язові спазми і водночас дозволяють нервовим імпульсам повноцінно потрапляти в мовленнєві м'язи та голово-зв'язки); фізіотерапії, лікувальної фізичної культури (навчання адаптивних способів релаксації, зняття м'язових блоків) тощо (Л. Белякова, Т. Візель, К. Дубровський, О. Дьякова, В. Жмуров,

А. Казьміна, Р. Левіна, С. Леонова, С. Миронова, Ю. Некрасова, Т. Овчинникова, Л. Парамонова, У. Перрі, І. Поварова, Ю. Рібцун, В. Селіверстов, А. Сміт, Л. Смирнова, Дж. Харрисон, Н. Чевельова, О. Шевцова, Н. Шутова, А. Щолокова, Р. Юрова, R. Bansal, J. Desai, Y. Huo, D. Lythgoe, Z. Wang, S. Williams та ін.). Однак нині практично відсутні науково-методичні напрацювання, спрямовані на вироблення у школярів із типовим розвитком навичок антибулінгової, толерантної, підтримуючої, доброзичливої, конструктивної взаємодії з дітьми з особливими мовленнєвими потребами, зокрема із заїканням.

Мета статті полягає в репрезентуванні колективних форм роботи зі здобувачами початкової освіти Нової української школи з метою гуманізації відносин учнівської спільноти з дітьми з особливими мовленнєвими потребами.

Виклад основного матеріалу. У новітній парадигмі освіти важливе місце посідає вдосконалення змісту особистісно орієнтованого навчання, особливо дітей, які мають порушення розвитку. Водночас саме колективні форми роботи зі здобувачами початкової освіти сприяють осмисленню та інтерпретації соціального досвіду, вільному входженню в соціальний простір людських відносин. У дітей із заїканням соціальна адаптація в умовах класного та шкільного простору, комунікація з ровесниками викликає значні утруднення, що посилюється іноді цькуванням, відстороненням і нерозумінням із боку окремих дітей. Учитель має докласти чимало зусиль, щоб налагодити продуктивну навчальну та комунікативну взаємодію в класному колективі, створити доброзичливу атмосферу, спрямовану на підтримання самоцінності кожного учня, на подолання можливих труднощів, зокрема виправлення мовленнєвих розладів, надання психологічної підтримки дітям із заїканням.

Нами були написані оповідання, які можуть бути використані для проведення виховних бесід щодо толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами з боку учнів із типовим розвитком, формування в них ключових компетентностей. Наведемо уривки з одного з оповідань [4].

У клас прийшов новачок. Він був руденький із веселими веснянками. Діти відразу оточили Данилка, і кожен хотів підійти поближче та познайомитись. Хлопчик опустил голову і мовчав, ні з ким не хотів спілкуватися і з-під лоба поглядає на ровесників. Так було і першого дня, і наступного. Коли вчителька вікликала новачка до дошки, він не зміг промовити ні слова через значне заїкання. На перерві непосида Петрик став сміятися і передражнювати Данилка. У хлопчика в очах забриніли сльози. Вчителька помітила таке нетолерантне ставлення деяких учнів до новачка і вирішила провести бесіду з усім класом... – формування соціальної та гро-

мадянської компетентностей здобувачів початкової освіти починається з перших кроків перебування в школі. Завдання кожного педагога – не проґавити того моменту, коли серед учнівського колективу з'являються навіть поодинокі деструктивні поведінкові прояви, та відразу тактовно, але рішуче, припиняти їх.

Ірина Олексіївна нагадала, що серед однокласників вже є кілька дітей, які недосконало розмовляють – помилково вимовляють і спотворюють окремі звуки, переставляють склади, не завжди доречно вживають слова та вірно узгоджують їх, неправильно будують речення. Проте їх ніхто не дражнить, навпаки, вони часто відчують підтримку та допомогу в навчанні. Вчителька підкреслила, що сподівається, що саме таку підтримку з боку однокласників отримуватиме і Данилко – вдосконалення компетентності спілкування рідною (українською) мовою червоною ниткою проходить через увесь освітній процес. Вдалих старт опанування як усного, так і писемного мовлення припадає саме на початкові класи. Делікатне звертання уваги на помилки школярів допоможе педагогу виробити в них свідоме ставлення до української мови як навчального предмета, дасть змогу поступово оволодівати мовою на рівні говоріння, слухання, читання та письма.

Ірина Олексіївна повідомила, що нове оточення, передражнювання, нерозуміння такої дитини можуть призвести до погіршення її мовлення. Це впливатиме не тільки на емоційний стан, але й на самопочуття, бажання вчитись. Діти із заїканням соромляться своїх мовленнєвих особливостей, бояться глузувань, і тому буває так, що взагалі відмовляються говорити. Діти з особливими мовленнєвими потребами часто сором'язливі, нерішучі, а коли їх не розуміють, то стають дратівливими, замкнутими, невпевненими у власних силах. Учителю разом з учнями склали пам'ятку для тих, хто хоче допомагати однокласникам з особливими мовленнєвими потребами: 1) не дозволяй кривдити, передражнювати, обзивати; 2) проявляй рівне та турботливе ставлення; 3) коректно виправляй помилки в усному мовленні та на письмі; 4) пояснюй, що невдачі та порушення мовлення не пов'язані напряму між собою; 5) почувши уповільнене мовлення, не вимагай пришвидшення темпу; 6) сам (-а) розмовляй досить голосно, неквапливо, спокійно, плавно, правильно; 7) задавай прості, прямі запитання; 8) якщо не зрозумів (-ла) почуте, перепитай; 9) не дозволяй залишатися наодинці зі своїми труднощами; 10) пам'ятай, що постійний розклад, рівномірне ставлення полегшують спілкування; 11) коли заїкання дуже сильне, візьми за руку, щоб заспокоїти, нагадай про правильність дихання; 12) із текстів вибери і разом запишіть слова зі звуками, які

важко вимовити, діліть їх на склади, запам'ятайте послідовність складів, злимо вимовляйте слова перед дзеркалом. Більшість дітей запам'ятала запропоновані правила і використовувала їх у спілкуванні з однокласниками, проте Данилко все одно уникав запрошення до розмови – компетентність в умінні вчитись упродовж життя полягає не лише в накопиченні значної кількості знань, формуванні умінь та оволодінні багатьма практичними навчальними навичками, а й у здатності набувати досвід спілкування з різними людьми, зокрема й з особливими потребами.

Вчителька запропонувала учням у вихідний день піти до лісу...Анатолій Васильович, батько Данилка, з радістю погодився піти в похід. Він взяв із собою гітару. Діти знайшли простору галявину, розчистили місце для багаття і стали збирати хмиз. Скоро запалало вогнище. Дівчата і хлопці пекли картоплю – набуття компетентності в природничих науках найкраще відбувається не за партою, а в процесі спостережень, у практичній діяльності спілкування з природою, із дотриманням правил безпеки життєдіяльності (норми розведення багаття), які допомагають згуртувати шкільний колектив, зблизити ровесників, розкрити їхні внутрішні потенційні можливості, здібності та моральні якості.

Татко Данилка взяв до рук гітару. До нього підсів син, і вони разом заспівали. Всі звернули увагу на те, що Данилко дуже гарно співав і зовсім не заїкався. І дорослі, і діти заслухалися та були вражені співом мовчазного однокласника... До співу чудового дуету поступово приєдналися всі учасники походу... Діти побачили, наскільки він [Данилко] кмітливий, спритний, розумний, товариський... – вдосконалення соціальної компетентності можливе лише за умов уваги та доброзичливого ставлення один до одного, взаємоповаги, розуміння особливостей та унікальності кожного.

Саме після цього заходу всі однокласники потоваришували з Данилком, стали допомагати йому у всьому, а хлопчик із вдячністю приймає допомогу. Завдяки дружній атмосфері та заняттям із логопедом і практичним психологом Данилко став більш урівноваженим, його мовлення значно покращилось – педагогічна майстерність учителя полягає в умінні знайти ефективні методи та прийоми організаційно-виховної роботи, знаходженні індивідуального підходу до кожного з учнів, водночас згуртовуючи їх. Наявність мовленнєвих розладів у дітей не є бар'єром для повноцінного оволодіння змістом Типової навчальної програми, звичайно, з урахуванням наявних потреб, наданням відповідної підтримки та створенням розвивального освітнього середовища, гуманістичного ставлення до учнів із мовленнєвими порушеннями, зокрема заїканням, усіх учасників освітнього процесу.

Заїкання складних форм, власне мовленнєвий розлад, може бути спричинене змінами на генетичному, молекулярному, клітинному рівнях і характеризуватись наявністю підвищеного тону, судомної готовності мовленнєвих зон кори головного мозку, зокрема моторних – центру Брока, а також недостатністю в мозку, особливо в мозолистому тілі, нейрогліальних клітин зірчастої форми – астроцитів, які можуть перетворюватись на нейрони та у своєму сполученні з'єднувати обидві півкулі. Разом із тим у процесі заїкання поряд із мовленнєвими порушеннями як такими наявні специфічні особливості емоційно-особистісної сфери, які мають свої осередки відображення в корі головного мозку. Це і скроневі, і лобні, і потиличні доли, гіпокамп і мигдалини – найдавніші елементи мозку, які відповідають за відчуття страху, гніву, паніки та задоволення. Поряд із цими мозковими структурами лімбічна система на рівні «бий чи біжи» регулює базові емоції, а також функціонування внутрішніх органів (М. Зеєман, А. Лібманн, Б. Саагун, І. Сікорський, В. Гіляровський, Е. Гріффіт, В. Жмуров, Р. Кен, Х. Лагузен, К. Ретюнський, І. Тартаковський, Е. Фрешельс, В. Шкловський та ін.). Усе вищезазначене свідчить про необхідність проведення цілеспрямованої роботи з нормалізації психоемоційного стану дітей із заїканням, особливо з подолання різного виду страхів.

Фіксованість на своєму мовленнєвому розладі в дітей із заїканням може проявлятися по-різному: а) нульовий ступінь – незважаючи на труднощі в мовленні, діти охоче спілкуються з ровесниками та дорослими, сором'язливість практично відсутня; б) помірний ступінь – компенсують наявні неприємні переживання, пов'язані зі станом мовлення, за допомогою вивертів; в) виражений ступінь – наявна постійна нав'язлива фіксація на власному мовленнєвому розладі, концентрація уваги на своїх мовленнєвих невдачах, глибоке і тривале їх переживання, підпорядкування всього життя негативним емоційним уболіванням, самоприпониження, фобії; г) дисгармонійний розвиток особистості – почуття соціальної неповноцінності, постійно знижений фон настрою, ситуаційна логофобія (Л. Гончарук, С. Ляпідевський, О. Орлова, О. Павлова, В. Селіверстов та ін.).

Ю. Фрейдін виділяє кілька етапів у динаміці розвитку логофобічного синдрому в дітей із заїканням: I етап – логофобія проявляється під час безпосереднього контакту з патогенним чи умовно-патогенним фактором; наявні афективні порушення у вигляді короткочасних і стертих гіпотимій; незадоволення собою, власним мовленням; II етап – логофобія виникає в разі очікування контакту з патогенною ситуацією; присутня субдепресивна симптоматика у вигляді стійкої гіпотимії, мовленнєвої неповноцінності; III етап – логофобія

виникає під впливом нав'язливих уявлень про можливе зіткнення з психотравмуючою ситуацією; фіксуються емоційна пригніченість, відчай, психічна виснаженість, напруження, роздратування.

Групові форми роботи допомагають консолідувати учнівський колектив, активізувати суб'єкт-суб'єктну навчальну взаємодію, навчити школярів прогнозувати, поетапно планувати роботу, контролювати процес виконання, адекватно оцінювати результат, радіти спільним успіхам, співпереживати невдачам, допомагати один одному, насамперед дітям із особливими мовленнєвими потребами, виховувати самостійність, ініціативність і водночас згуртованість, моральні якості, підвищити рівень комунікативних умінь, розвинути емоційно-вольову сферу, зокрема навички подолання страхів. Опредмечення страху, робота з полярностями – штучна гіперболізація чи, навпаки, мінімізація, кепкування над страхом, «артдизайн» у вигляді домальовування до джерела страху таких графічних елементів, які змінюють його на добрий, веселий, світлий образ, робота з так званим «живим піском», що складається з дрібного піску, черепашику, ефірних масел, характерною особливістю якого є те, що він разом із виліпленням із нього страхом розчиняється у воді, робота з крупами, гідрогелем, звичайним піском, використання слаймів, іграшок-антистресів, поп-ітів, симплів, поп-трубок для розширення і таким чином звільнення від страху, використання баток і нончаків із метою проганяння страху, мильних бульбашок і бло-пенів – видування страхів, ігри-драматизації, вигадування та висміювання неіснуючих страхів, соляні ванни з лавандою та хвоєю значно допомагають у зменшенні фобічних проявів у дітей [5].

Наведемо зразок колективного мінітренінгу з подолання фобій у молодших школярів. Для проведення тренінгу педагогу знадобляться предметні зображення (поле, трактор, перепілка з перепелятами, болото, жаба, комарі, струмок, вітер, сарана, стежка, дятел, шершень, змія, жук-рогач, сокола, білка, шишки, гілки, зозуля, їжак, сова). Педагог промовляє слова заклички: «Вдень ми з друзями гуляли і за всім спостерігали. Хоч далеко йти гуляти, Було трохи страшнувато». Педагог почергово вмикає аудіозаписи звуків природи, а учні впізнають за звуками можливі джерела страхів, називають їх, озвучуючи відповідні звуконаслідування, виконуючи підхожі рухи: «Ой, хто це? Перепілка з трави, з перепелятами! Пурх! Пурх! Пурх!» (Присісти; встаючи, різко розвести руки в сторони) «Ой, що це? Болото! Чав-чав-чав!» (Повільна ходьба з високим підніманням колін) «Ой, хто це? Білка! Цок-цок-цок! Цок-цок-цок!» (Скласти пальці в пучки, піднести їх до рота, дрібно постукуючи одна об одну) «Ой, хто це? Їжачок! Пих-пих-пих! Пих-пих-пих!»

Пих-пих-пих!» (Долоні з розчепіреними пальцями поєднати основами, робити різноспрямовані ритмічні рухи до і від себе) «Ой, хто це? Сова з дупла! Хух-хух-хух! Хух-хух-хух! Хух-хух-хух!» (Ритмічно піднімати та опускати плечі з руками, зігнутими в ліктях і трохи розведеними в сторони). Вправа завершується закличкою: «На болоті, в лісі, в полі Звуків чули ми доволі. Ми уважно прислухались, Розрізняти їх навчались. Впізнавати звуки станемо, Їх бояться перестанемо».

Подолання фобій може перетворитись на цікаву та захопливу подорож-гру із залученням усіх учнів класу. Слухання аудіофайлів зі звуками природи збагачує сенсорний досвід дітей, дозволяє прогнозувати різні варіанти джерела звуків, розвиває фантазію, ініціативність. Свобода прояву кожного школяра підкреслює індивідуальність кожного з них, сприяє прийняттю особливостей однокласників, розвитку варіативного мислення.

Висновки і пропозиції. Толерантне ставлення до здобувачів початкової освіти з особливими мовленнєвими потребами, зокрема із заїканням, підтримує ідею забезпечення прав, свобод та інтересів дітей, репрезентовану в концепції програми «Школа доброзичливого ставлення до дитини» («Child-friendly schools»). Спільна активність і вирішення конфліктів, налагодження взаємодії, довіра, доброзичливість, схвалення, захищеність учнів в освітньому середовищі – це ті показники, що забезпечують якість міжособистісних відносин, створюють підґрунтя педагогіки партнерства.

Нетолерантне ставлення суспільства до осіб із заїканням може значно погіршити емоційний стан, життя таких людей загалом. Саме тому з метою кращого розуміння та привертання уваги громадськості до труднощів людей із зазначеними мов-

леннєвими потребами з ініціативи канадських спеціалістів із дослідження мовлення, при підтримці Міжнародної асоціації осіб із заїканням (ISA), з 1998 р. започаткований Міжнародний день осіб із заїканням, який відзначають 22 жовтня.

Вважаємо, що саме комплексний мультидисциплінарний підхід до подолання заїкання із залученням різнопрофільних фахівців, підтримкою з боку однокласників та батьків допоможе дітям з особливими мовленнєвими потребами стати рівноправними громадянами суспільства.

Список використаної літератури:

1. Концепція «Нова українська школа» : Розпорядження Кабінету Міністрів від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <http://www.mon.gov.ua>.
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text>
3. Рібцун Ю.В. До питання диференційної діагностики заїкання. *Педагогіка та психологія: традиції та інновації*. Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень». 2012. С. 40–41.
4. Рібцун Ю.В. Ширшає коло друзів. Рівні права, рівні можливості, кроки до успіху. Київ : Генеза, 2021.
5. Арефьева Т.А., Галкина Н.И. Преодоление страхов у детей. Москва : Изд-во Института психотерапии, 2009.

Ribtsun Yu. Psychological and pedagogical accompaniment of children with stuttering

The article is devoted to some aspects of psychological and pedagogical support of junior schoolchildren with stuttering. Samples of collective forms of work with students of primary education of the New Ukrainian school are offered. The importance of humanizing the relations of the student community with children with disorders of the tempo-rhythmic organization of speech, which is due to the convulsive state of the muscles of the speech apparatus, is emphasized. It is determined that children with speech disorders have primary functional difficulties. It has been noticed that at the same time, primary school students with stuttering, often with complex forms, constantly experience learning difficulties, especially when reading. Students with stuttering also experience socio-adaptive difficulties in the form of a lack of social interaction and communication. The need for teachers (primary school teachers, speech therapists, practical psychologists) to create individual development programs that would be aimed at meeting special speech needs. It is proved that in the newest paradigm of education an important place is occupied by the improvement of the content of education, which is personality-oriented. This is especially true for children with developmental disabilities. It is emphasized that it is the collective forms of work with primary school students that contribute to the understanding and interpretation of social experience, free entry into the social space of human relations. A qualitative analysis of one of the author's stories that can be used for educational conversations about tolerant attitude towards children with special educational needs is presented. Author's stories will be useful for the formation of students' key competencies. The degrees of logophobic syndrome in children with stuttering were analyzed. It is emphasized that group forms of work help to consolidate the student body. Subject-subject educational interaction is intensified in the team, students are trained in forecasting, step-by-step planning of work.

Key words: functional difficulties, stuttering, gloss phobia, students of primary education, New Ukrainian school.